

КАФКИЈАНСКА СЛИКА САВРЕМЕНЕ КОРПОРАТИВНЕ КУЛТУРЕ

(Саша Димоски: *Чуго у Корџорацији, Трећи трг и Сребрно дрво*, Београд, 2020)

Трећа књига прозног писца Саше Димоског (1962) *Чуго у Корџорацији* представља део својеврсног тематског континента створеног у прве две књиге, роману *Шџићеник* (Samizdat B92, 2008) и књизи прича *Чаробни џренуци и грује џриче* (Књижевна радионица Рашић, 2013). У питању је препознатљива употреба фантастике, црног хумора и сатиричарског односа према предметима наратије у циљу беспштедне критике друштвене стварности, чиме успоставља литерарни и поетички дијалог са, делимично, књижевношћу магијског реализма и постмодернизма. У новом роману пак сатира залази у домен апсурда и помера очекиване границе читалачког хоризонта, изазивајући у претпостављеном читаоцу контрадикторна осећања. Јунаке осуђујемо, али с њима и саосећамо, а поједини описи ситуација из корпоративног пословног окружења, доведени до граница пароксијзма, парадоксално појачавају аутентичност приче: читалац је запитан да ли се ради о уобразиљи или приказу сасвим реалистичне ситуације. С тим у вези, сама чињеница да одређене епизоде из романа, попут оне која приказује гротескни *team building* запослених у Корпорацији, провоцирају такве реакције, потврђује да је Димоски на изузетно интелигентан и емпиријски утемељен начин представио суровост, отуђеност и бескрупулозност таквог пословног уређења и система.

Корпорација је у овом делу присутна као хронотоп и интегративна раван романа, а с њом заједно и јунаци, њени службеници, од којих свако поседује индивидуалну животну причу, али и наративни угао. У том смислу, роман је композицијски и наратолошки изузетно сложен – како на нивоу текста у целини тако и на нивоу појединачних поглавља, с обзиром на то да у готово свакој глави постоје реченице које се варирају попут рефрена или лајтмотива, а које су некад пренете и у друге делове текста, бивајући у дослуху једна с другом. На том стилском фону остварен је и лирски потенцијал романа, о чему сведоче и поједине убедљиве дескриптивне партије. Први део „Свако за себе“ садржи четири поглавља исприповедана из перспективе сваког од запослених: Димић, Милић, Менаџерка и Брадић, а сваком поглављу претходи у курзиву предочена својеврсна дидаскалија, на пример: „*Оно шџо би мојао да исџрича Милић, џоследњи који је џозвао Џонијев број, не слуџећи да зове у најнезџоднијем мојућем џренућку*“. Сваку од тих уводних „опаски“, које тобоже служе да поставе причу која следи у некакав контекст, повезује лик извесног Џонија, чија ће функција бити на неочекиван и волшебан начин расветљена у другом делу романа, „Сви заједно“. Лик Џонија је стојерни, он је мотивска и структурна вертикала романа, и са њим сви остали јунаци,

колеџе, имају непосредан и необичан контакт – испоставиће се, одсудан за будући ток и трансформацију њихових живота. Ткиво другог дела романа избраздано је за Димоског карактеристичним фантастичним елементима и сижејним решењима: сазнаје се да је Џони, чије је дотадашње романескно присуство било мистериозно и тек суптилно најављено као *друјачије*, етерично, али не и фантастично, анђео који своје колеге исцељује од хроничних обољења (дијабетеса, болесног кука, атерома), а главну јунакињу Менаџерку *наирађује* безгрешним зачећем.

Први део романа драгоцен је као увид и сведочанство о капиталистичком систему и радном устројству, где су *лице и наличје* диференцирани до крајњих граница, а за посленима је ускраћено свако људско достојанство. Корпоративни свет тако подражава свет појавног, луксуз, престиж, *фине сџвари у живојш*у попут „безглутенских канапеа“, „егзотичних коктеља“, брендиране гардеробе и ботокса, наоко бриге за своје *колеџе*, заправо потлачене у немилосрдној капиталистичкој хијерархији. Стога се може рећи да Димоски, можда с освешћеном литерарном интенцијом, а можда и сасвим несвесно, пише о свету о каквом је првих деценија прошлог века, свакако у свом друштвено-историјском контексту, писао Франц Кафка у роману *Процес* – о малим, анонимним људима, утопљеним у монструозну, хладну радну машинерију, чији се пословни животи одигравају супротно њиховој вољи и осећају за логику и морална начела услед паралишућег страха од губитка посла или угледа. Јер онај ко је оцењен као лош радник нужно је неспособан и за живот, а у Корпорацији запосленима се разноврсним стратегијама непрекидно намеће осећај гриже савести да *нису довољно добри* – „У *шехници 'Враћа у лице'* (VUL; ен. *Door-in-the-face*) *прво се исјоручи нереалан, превелики захтев, а затим се прегсјави умеренија ојција коју ће субјект са олакшањем прихватиши.* ВУЛ посебно има ефекта када субјекта мучи осећај кривице, *што га догађајно мошвише да одбијање надокнади присјајањем на мањи и лакши захтев*“.

Ови фрагменти у курзиву имају функцију својеврсног приручника корпорацијског управљања, иронично назване „неауторизоване скрипте *Комуникативне вештине за виши менаџмент*“, која садржи описе различитих демагошких техника вербалне, психолошке и емотивне манипулације и уцене. Наратор тако квазидокументарним елементима врши интервенцију у фиктивни текст и управља читаочевим доживљајем и разумевањем текста, чији је циљ да раскринка фундаментално лицемерје на којем почива дата Корпорација и њој слични механизми. *Чуго у Корпорацији* такође представља тескобни каталог савремене корпоративне културе, професија новог доба, те смо тако упознати с „графичким дизајнерима, копирајтерима, 3D аниматорима, *web* дивелоперима, *prepress* оператерима и акаунт асистентима“. Врло слично као код Кафке, многи од ликова романа су безимени, означени само својом професијом с великим почетним словом, попут Менаџерке или Инструкторке, младе Опште раднице, али и Власника, Председника и Колеге. Ипак, врхунац апсурда постигнут је с ликовима запослених који су означени англоамеричким скраћеницама својих функција у оквиру фирме: приповедач се чак и не труди да спомене њихово лично име, већ је „довољно да их зовемо“ СМО (Chief Marketing Officer), CAO (Chief Administrative Officer), АHRM (Acting Human Resources Manager), HRG (Human Resources Generalist) и тако даље. Њихово спомињање производи комичан ефекат у тексту: „Општа радница и АХРМ су остали на

скијању. Инструкторку више никада нисам видео“ или: „Док се ЦМО посвећује својој изузетно здравој исхрани, ћутке излазим из канцеларије, вукући се за својим штапом“.

Стерилан и лажан свет предочен је даље кроз простор и окружење у којем раде: „С десне стране пролаза видимо декоративну *indoor* башту са каталејама, змајевим дрветом, аглаонемом, аспидистром, сансеверијом и осталим растињем које под халогеним светлом делује пластично. Иза баште, лабиринт преграда из којих вире погнуте главе запослених, тихо поље боксова који подсећају на неко аутоматизовано индустријско узгајалиште“. Просторија за тимбилдинг је без намештаја, прозора, пригушеног светла, застрашујућа у својој дословној и трансцендентној празнини. У таквом „мрачном амбијенту и необичној затегнутој атмосфери“ одржава се тренинг смеха и спонтаности, инфантилног плескања рукама и усиљеног церекања. Као што је заточенима и мученима у концентрационим логорима гротескно пласирана максима „Рад ослобађа“, тако и радници у корпорацији гледају у таблу на којој су великим словима исписане речи „ентузијазам, оптимизам, ведрина и самопоуздање“, у сомнабулној перверзној сцени у којој им се наређује да дословно газе једни преко других док се смеју и упућују охрабрујуће и учтиве флоскуле једни другима.

Библијски и псеудобиблијски потенцијал другог дела романа остварен је у виду неколико елемената: мотоа из Јеванђеља по Јовану који претходи првом поглављу другог дела, називима поглавља по редном броју дана (*Дан шрећи*, *Дан једанаестии*) и чудима које изводи Џони, за ког се, као што смо раније рекли, испоставља да је анђеоло и спаситељска фигура: „Слушај, клонила бих се... Посебно што нисам религиозна, чак и ако је Џони заиста некакав... осећам се глупо када то кажем, анђеоло, мислим, нека врста за коју немамо бољу реч...“ – „Џолић... Можда апсолутно исправне и чисте особе заиста могу да се просветле, узвисле и постану део неке свепрожимајуће, апстрактне идеје...“, разговарају Менаџерка и Милић. Ипак, без обзира на амбициозну замисао, други део романа расплињава се у конфузној композицији, инкорпорираним псеудодрамским фрагментима, многобројним дијалозима и унутрашњим монолозима који се калеи-доскопски смењују, као и у наратолошки слабо оствареним хронолошким скоковима (измештање ликова и контекста Корпорације у последње године Другог светског рата). У том смислу, друга половина ове књиге не оставља утисак приповедачке и стилске монолитности на начин на који је то реализовано у првом делу. Први део романа зато представља убедљиву причу саткану из неколико различитих наративних и психолошких перспектива, уз увек присутну опомињућу тмурну сатиричарску духовитост. Потресан је контраст између рационалног и суманутог, болести тела и болести духа, простора од алуминијума и стакла и душевног простора који запослени покушавају да пронађу.